

УДК 330.356.3:338.43

Прокоп Л.І.
магістр кафедри
економіки підприємства та управління персоналом
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Кутаренко Н.Я.
кандидат економічних наук,
асистент кафедри
економіки підприємства та управління персоналом
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Буринська О.І.
аспірант кафедри
економіки підприємства та управління персоналом
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ОСОБЛИВОСТІ РЕСУРСНИХ СКЛАДОВИХ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

У статті висвітлено сучасну структуру ресурсних складових в аграрному секторі економіки України. Проведено порівняльні характеристики показників ресурсних детермінант і запропоновано шляхи їх раціоналізації задля конкурентоспроможного розвитку аграрного підприємництва в Україні.

Ключові слова: аграрний сектор, підприємницька діяльність, ресурси, аграрний товаровиробник, ресурсний потенціал.

Прокоп Л.С., Кутаренко Н.Я., Буринская О.И. ОСОБЕННОСТИ РЕСУРСНЫХ СОСТАВЛЯЮЩИХ АГРАРНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В УКРАИНЕ

В статье освещены современную структуру ресурсных составляющих в аграрном секторе экономики Украины. Проведены сравнительные характеристики показателей ресурсных детерминант и предложены пути их рационализации для конкурентоспособного развития аграрного предпринимательства в Украине.

Ключевые слова: аграрный сектор, предпринимательская деятельность, ресурсы, аграрный товаропроизводитель, ресурсный потенциал.

Prokop L.S., Kutarenko N.Y., Burynska O.I. FEATURES RESOURCE-COMPONENTS OF AGRICULTURAL BUSINESS IN UKRAINE

In the article the modern structure of resource components in the agricultural sector of Ukraine. Comparative performance characteristics of resource determinants and the ways of their rationalization for competitive development of the agricultural business in Ukraine.

Keywords: agricultural sector, entrepreneurship, resources, agricultural commodity, resource potential.

Постановка проблеми. На сучасному етапі економічного розвитку аграрний сектор України є однією з найважливіших ланок економічних систем більшості країн світу з ринковою економікою. Пріоритетність розвитку аграрного сектора України та його провідних видів економічної діяльності дає можливість забезпечити населення продовольчими товарами, промисловість – сировиною, а зовнішню торгівлю – експортними товарами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження різних аспектів розвитку аграрного сектора економіки України здійснили В. Андрійчук, І. Баланюк, І. Бураковський, Ю. Лопатинський, П. Макаренко, О. Мельник, О. Онищенко, В. Трегобчук, В. Юрчишин та багато інших. Проте, незважаючи на це, проблема підприємництва в аграрному секторі економіки та дослідження структури його ресурсних складових залишається актуальним питанням для підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора загалом.

Метою дослідження є аналіз сучасної структури ресурсних детермінант аграрного сектора України, що забезпечують розвиток аграрного підприємництва, та окреслення напрямів раціоналізації ресурсних складових.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні Україна перебуває в досить складній економічній ситуації. Фінансова криза торкнулась усіх аспектів діяльності економіки країни, зокрема й аграрного сектора. Формування раціональної структури ресурсів аграрного сектора економіки країни безпосередньо пов'язане

із процесами формування ринку землі, ринку капіталів, ринку матеріально-технічного забезпечення тощо. Ефективне використання всіх видів ресурсних складових у довгостроковій перспективі залежить від їх раціональної експлуатації аграрними суб'єктами господарювання. Саме правильний розподіл ресурсів між аграрними товаровиробниками допоможе дати поштовх для конкурентоспроможного розвитку аграрного сектора економіки України.

Визначення перспектив розвитку аграрного підприємництва потребує дослідження ресурсного потенціалу аграрного сектора економіки України. Структура ресурсного потенціалу аграрного підприємства складається з таких складових: матеріально-технічні ресурси, земельні ресурси, трудові ресурси, фінансові ресурси тощо.

Матеріально-технічна складова ресурсного потенціалу аграрного сектора є одним із найбільш динамічних детермінант вітчизняного аграрного сектора, від рівня розвитку якої залежить не лише стабільна робота цього сектора економіки, але й конкурентоспроможність виробництва продукції та її прибутковість.

У 2015 р. сукупний обсяг придбання товарів, а також робіт і послуг із ремонту сільськогосподарської техніки, зоотехнічного та ветеринарного обслуговування на ринку матеріально-технічних ресурсів для аграрного сектора становить близько 88,3 млрд грн. Слід відзначити, що в зазначену суму не вміщено вартість наданих послуг із перевезення вантажів і окремих робіт з оранки, культивування, вне-

сення добрив, захисту сільськогосподарських культур та збору врожаю.

З усієї вартості придбаних в Україні за 2015 р. аграрними підприємствами матеріально-технічних ресурсів для виробничих потреб і послуг найбільша частка в їхній структурі припадала на різні види товарів для аграрного виробництва – 87,2%, решта – на технічні засоби, питома вага яких становила 10,1% та інші матеріали, роботи і послуги – майже 2,7%.

У цьому важливому сегменті вітчизняного ринку матеріально-технічних ресурсів традиційно висока питома вага належить мінеральним добривам, що є основою високого врожаю за умов оптимального поєднання всього комплексу виробничих факторів за сприятливих кліматичних умов року.

У 2015 р. обсяг придбання мінеральних добрив усіх видів становив майже 3,9 млн т на загальну суму 27,5 млрд грн. Найбільшу частку тут займали азотні і комплексні добрива (60,9 та 35,7%) або у вартісному вимірі близько 16,7 та 9,8 млрд грн.

Другим за вартістю сегментом ринку матеріально-технічних товарів є паливно-енергетичні ресурси, яких було придбано у 2015 р. на 23,9 млрд грн. З усього обсягу паливно-енергетичних ресурсів найбільше було закуплено дизельного пального – 1255,6 тис. т на суму майже 18,8 млрд грн або 78,5% від загальної вартості паливно-енергетичних ресурсів. Решта припадала на бензин – 2,3 млрд грн (9,8%), природний газ – 1,9 млрд грн (8,1%) та інші види – оливи, мастила, вугілля і мазут (3,6%).

Досить значний сегмент ринку матеріально-технічних ресурсів для аграрного сектора економіки України належить засобам захисту рослин – 16,6 млрд грн або 18,8% від загальної вартості засобів. Так, у 2015 р. у регіональному розрізі найбільший обсяг купівлі засобів захисту рослин і регуляторів росту у вартісному вимірі та за питомою вагою спостерігався у Хмельницькій (1616,8 млн грн або 9,7% частки на ринку), Вінницькій (1568,1 млн грн або 9,4%), Полтавській (1163,7 млн грн або 7,0%), Запорізькій (1155,5 млн грн або 6,9%) та Чернігівській (1027,3 млн грн або 6,2%) областях.

Ємність сегменту ринку техніки для аграрного сектора економіки України у 2015 р. сягала близько 8,9 млрд грн, і з огляду на значне зношення основних засобів та необхідність масштабного оновлення матеріально-технічного парку за умов стабілізації економічної ситуації в країні може в перспективі суттєво зрости.

Під час купівлі різних видів техніки й агрегатів для рослинництва та тваринництва аграрні товаровиробники надавали перевагу тракторам, комбайнам, сівалкам та ґрунтообробним засобам. Тракторів усіх видів у 2015 р. було придбано на 2,6 млрд грн або 29,4% від усього обсягу вартості технічних засобів, комбайнів майже на 1,7 млрд грн (18,6%), сівалок на 1,2 млрд грн (13,7%) і ґрунтообробної техніки на 1,1 млрд грн (12,7%) [5].

Результати аналізу наявності основної техніки в сільськогосподарських підприємствах показує те, що за останні 23 роки спостерігається стійка тенденція до скорочення технічного парку. Це призводить до необхідності невідкладного вирішення цієї проблеми з метою забезпечення, підтримки та розвитку конкурентоспроможності аграрних підприємств [8, с. 131].

Земельні ресурси є рушійною силою розвитку аграрного сектора та основним предметом конкуренції. Україна – велика країна світу і входить до числа 12 країн, що мають найбільше землекористування. Площа сільськогосподарських угідь

України, яка може використовуватись в аграрному виробництві, на початок 2016 р. становила для корпоративного та індивідуального секторів 41,5 млн га (69% території України або майже 1% сільськогосподарських угідь світу), з яких 32,5 млн га – площа ріллі з загальної площі сільськогосподарських угідь. Станом на 1 січня 2013 р. 49,7% сільськогосподарських угідь припадало на аграрні підприємства (враховуючи фермерські господарства), 38,1% – на громадян, 12,2% – на користувачів інших категорій, враховуючи землі запасу та землі, не надані у власність і постійне користування. Виробництвом сільськогосподарської продукції у 2012 р. займалось 55,9 тис. аграрних формувань, які зосередили 20,6 млн га сільськогосподарських угідь. Господарськими товариствами використовувалося 50,3% цих угідь, фермерськими господарствами – 20,1%, приватними підприємствами – 3,7%, виробничими кооперативами – 3,7%, державними підприємствами – 2,8%, підприємствами інших форм господарювання – 7,4% [9, с. 133].

Слід зазначити, що в аграрному секторі у 2015 р. зафіксовано 7 721 одиниць господарського товариства, 3 627 приватних підприємств, 596 кооперативів, 32 303 фермерських господарств, 241 державне підприємство, 891 підприємство інших форм господарювання [3].

Питома вага площі сільськогосподарських земель у загальній площі (території) України не змінилася і складає 70,8%. Значне скорочення площ пройшло за такими категоріями сільгоспугідь: пасовища (зменшення на 6,9 тис. га до 5434,1 тис. га), перелоги (зменшення на 5,7 тис. га до 233,7 тис. га) та сіножаті (зменшення на 0,9 тис. га до 2406,4 тис. га) [4].

Коефіцієнт детермінації між незалежною змінною (площі сільськогосподарських угідь конкретного підприємства) та факторним показником (чистим доходом від реалізації сільгосппродукції) загальному у галузях рослинництва та тваринництва дорівнює 0,33, що свідчить про незначний вплив першої змінної на другу. Варто відзначити, що рівень землезабезпеченості значною мірою впливає на доходність сільськогосподарських підприємств у галузі рослинництва. Підприємства галузі тваринництва характеризуються незначним рівнем залежності від площі сільськогосподарських угідь [9, с. 135].

Чисельність працівників зайнятих в аграрному секторі складає 2870,6 тис. осіб, що становить приблизно 6,43% від усього наявного населення України. Водночас хочеться зазначити, що чисельність безробітного населення, яке шукає роботу – 1654,7 тис. осіб, що складає 3,85% від усього населення [3]. Таким чином, на нашу думку, одним із напрямів конкурентоспроможного розвитку аграрного підприємництва є залучення населення до сільськогосподарської підприємницької діяльності.

Поліпшення умов праці, техніки безпеки, охорони здоров'я, що сприяє зниженню смертності та інвалідності осіб у працездатному віці, зменшення чисельності або скороченню терміну служби в армії, ліквідація пільг для передчасного виходу на пенсію є важливим резервом збільшення трудових ресурсів [1] та може позитивно вплинути на розвиток аграрного виробництва.

Слід зазначити, що члени колективних сільськогосподарських підприємств, які одержали земельні частки і майнові паї або особи, яким передали земельні ділянки в оренду для ведення особистого селянського господарства, отримали можливість

Таблиця 1

Рентабельність основних видів сільськогосподарської продукції, %

Продукція рослинництва							
Вид продукції	Зернові та зернобобові культури	Насіння сояшнику	Цукрові буряки	Овочі	Картопля	Плоди та ягоди	Виноград
Рівень рентабельності	42,6	78,4	27,7	32,0	24,6	58,3	92,9
Продукція тваринництва							
Вид продукції	Молоко	Велика рогата худоба на м'ясо	Свині на м'ясо	Вівці та кози на м'ясо	Птиця на м'ясо	Яйця курячі	
Рівень рентабельності	12,7	-16,9	12,6	-26,6	-5,4	60,9	

Примітка: за даними державної служби статистики України.

займатися сільськогосподарським виробництвом без створення юридичної особи, що й активізувало переміщення трудових ресурсів із корпоративного сектору в індивідуальний, тобто набули динамічного розвитку господарства населення. Хоча нині індивідуальний сектор представлений в основному господарствами населення (понад 9 млн сільських і міських домогосподарств, що мають у користуванні земельні ділянки, зокрема 4,5 млн господарств населення) [7, с. 5].

В Україні передбачена фінансова підтримка розвитку аграрного сектору економіки з боку держави. Усього для програм Міністерства аграрної політики та продовольства України виділено 1 488 229,2 тис. грн у 2016 році, що на 52% менше ніж у 2015 році (3 092 540,0 тис. грн).

Для фінансової підтримки аграрного сектору економіки України створено статті видатків за такими бюджетними програмами [5]:

- фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі за спеціальним фондом – 5 000 тис. грн;

- фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здевелювання кредитів за загальним фондом – 300 000 тис. грн;

- фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу за спеціальним фондом – 3 818,4 тис. грн;

- формування Аграрним фондом державного інтервенційного фонду, а також закупівлі матеріально-технічних ресурсів для потреб сільськогосподарських товаровиробників за спеціальним фондом у сумі 1 400 000 тис. грн;

- витрати Аграрного фонду пов'язані з комплексом заходів із зберігання, перевезення, переробки та експортом об'єктів державного цінового регулювання державного інтервенційного фонду за спеціальним фондом – 100 000 тис. грн;

- підвищення кваліфікації фахівців агропромислового комплексу – 14 388,4 тис. грн, зокрема видатки загального фонду 7 755,4 тис. грн, спеціального фонду 6 633,0 тис. грн.

У 2016 р. інвестиції в аграрний сектор значно зменшилися. Слід зазначити, що у 2015 р. капітальні інвестиції в цей сектор економіки склали 29310 млн грн. Прямі іноземні інвестиції на 31.12.2015 становили 500,6 млн дол. США [3].

Проаналізуємо рівень рентабельності основних видів сільськогосподарської продукції в аграрному секторі України за 2015 р. загалом (таблиця 1) [3].

Як ми бачимо з даних таблиці 1, виробництво продукції рослинництва є найбільш рентабельним порівняно з продукцією тваринництва, де спостеріга-

ються навіть від'ємні показники.

Висновки. Отже, ресурсний потенціал аграрного сектору економіки складається з невичерпних ресурсів (кліматичних, водних тощо), які мають здатність відновлюватись із вичерпних ресурсів (земельних, лісових тощо). Ефективність подальшого розвитку аграрного сектору економіки України залежить від раціонального використання ресурсів такого сектору, вдосконалення їхньої структури, впровадження інноваційних заходів раціонального використання, державного регулювання аграрного сектору економіки України, розвитку ринку матеріально-технічних ресурсів та ринку земель.

До основних напрямів вирішення проблем використання ресурсів в аграрному секторі економіки належать: створення системи моніторингу за раціональним користуванням ресурсами та впливом сільськогосподарської діяльності на довкілля; урахування територіальної неоднорідності регіонів; проведення заходів, що забезпечать розширене відтворення природних ресурсів; екологізація агропромислового виробництва.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Горбач С. Визначення категорії трудових ресурсів : теоретичні аспекти / С. Горбач // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2015. – № 2. – С. 118–125.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436IV [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436%AC2%AC15/%20page7>.
3. Сільське господарство України : статистичний збірник // Державна служба статистики України. – Київ, 2015.
4. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://land.gov.ua/infohrafika-zminy-v-strukturi-zemelnoho-fondu-ukrainy-za-2015-rik/>.
5. Держбюджет – 2016 «Аграрна частина» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agroconf.org/content/agrarnachastina-derbyudzhetu-2016>.
6. Кернасук Ю. Розвиток ринку матеріально-технічних ресурсів для АПК [Електронний ресурс] / Ю. Кернасук. – 2016. – Режим доступу : <http://agro-business.com.ua/ostannia-vip-novyna/5710-rozvytok-rynku-materialno-tekhnichnykh-resursiv-dlia-apk.html>.
7. Лопатинський Ю. Особливості трансформації структури аграрного сектору економіки України / Ю. Лопатинський, О. Мельник // Агросвіт. – 2013. – № 18. – С. 3–10.
8. Мельник А. Сучасний стан технічної складової забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств України / А. Мельник, О. Мельник // The genesis of genius. – 2014. – № 3. – С. 128–132.
9. Мельник О. Вплив структури землезабезпеченості в аграрному секторі економіки України на конкурентоспроможність сільгоспвиробників / О. Мельник // Інвестиції : практика та досвід. – 2013. – № 24. – С. 130–136.